

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

Педагогічна наука і освіта XXI століття

Науково-методичний журнал

Випуск 4

Засновано у 2023 році

Рівне – 2025

УДК 37: 001 «20»

П 24

Педагогічна наука і освіта XXI століття: науково-методичний журнал. Вип. 4. / М-во освіти і науки України, Рівнен. держ. гуманіт.ун-т; упоряд.: Г. П. Пустовіт; ред. кол.: Г. П. Пустовіт, Н. О. Остапчук та ін. Рівне: РДГУ, 2025. 422 с.

Тематична спрямованість наукового фахового видання. Спеціальності, за якими видання публікує наукові праці: А1 Освітні науки; А2 Дошкільна освіта; А3 Початкова освіта; А4 Середня освіта (за предметними спеціалізаціями); А5 Професійна освіта (за спеціалізаціями); А6 Спеціальна освіта; А7 Фізична культура і спорт.

Наказом Міністерства освіти і науки України No 920 від 26.06.2024 р. електронний науково-методичний журнал РДГУ «Педагогічна наука і освіта XXI століття» включений до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») у галузі А Освіта (спеціальності – А1, А2, А3, А4, А5, А6, А7).

Редакційна колегія

Головний редактор: **ПУСТОВІТ Григорій Петрович**, доктор наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання, Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна).

Заступник головного редактора: **ОСТАПЧУК Наталія Олександрівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри інформаційно-комунікаційних технологій та методики викладання інформатики, Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна).

Члени редколегії

ANDROSZCZUK Irena, доктор габілітований, професор, професор кафедри Педагогіки праці та андрагогіки Академії педагогіки спеціальної імені Марії Гжегожевської у Варшаві (Республіка Польща).

ВИХРУЩ Анатолій Володимирович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови, Тернопільський національний медичний університет імені І. Горбачевського (м. Тернопіль, Україна).

GLUCHMAN Vasil, PhD, професор філософії та етики, декан факультету мистецтв Пряшівського університету (Словаччина);

ДИЧКІВСЬКА Ілона Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т.І. Поніманської, Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна).

КОБИЛЯНСЬКИЙ Олександр Володимирович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки, Вінницький національний технічний університет (м. Вінниця, Україна).

КОЛЯДА Наталія Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (м. Умань, Україна).

КУЧАЙ Тетяна Петрівна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки та психології, Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II (м. Берегове, Україна).

ПАВЕЛКІВ Катерина Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов, Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна).

PELEKH Yurii, доктор габілітований, професор, професор кафедри шкільної педагогіки педагогічного факультету Жешувського університету (Республіка Польща),

ПЕТРЕНКО Оксана Борисівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри теорії і методики виховання, Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна).

POBIRCHENKO Natalia, доктор габілітований, професор, професор надзвичайний на факультеті суспільних та гуманітарних наук Державного вищого навчального закладу імені Вітелона в Легніці (Республіка Польща).

САВЧУК Борис Петрович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри педагогіки та освітніх технологій ім. Б. Ступарика, ДВНЗ “Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника” (м. Івано-Франківськ, Україна).

СЯСЬКА Інна Олексіївна, доктор наук, доцент, професор кафедри біології, здоров’я людини та фізичної терапії, Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна).

ЮЗИК Ольга Протасівна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри інформаційно-комунікаційних технологій та методики викладання інформатики, Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна).

БАЛІКА Людмила Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання, Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна).

BIŁAVYCH Ivan, доктор філософії, PhD, викладач I клініки анестезіології і інтенсивної терапії, Варшавський медичний університет (Республіка Польща).

ГУДОВСЕК Оксана Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти, Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна).

КАЗАНІШЕНА Наталія Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри біології та екології, Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (м. Кам’янець-Подільський, Україна).

КІНДРАТ Вадим Кирилович, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедрою теорії і практики фізичної культури і спорту, Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна).

КОСТОЛОВИЧ Тетяна Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методик початкової освіти, Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна).

ПЕТРЕНКО Сергій Вікторович, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційних технологій та моделювання, Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна).

REBISZ Slawomir, доктор освітнього менеджменту, доцент, доцент кафедри досліджень школи і медіа, Жешувський університет (Польща);

SKWAREK Beata, доктор наук гуманітарних, доцент факультету суспільних і гуманітарних наук Державного вищого навчального закладу імені Вітелона в Легніці (Республіка Польща).

ЦІПАН Тетяна Степанівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання, Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне, Україна).

Упорядники: проф. Пустовіт Г. П., проф. Петренко О. Б., доц. Ціпан Т. С., доц. Баліка Л. М., Бабяр А. А.

Науково-бібліографічне редагування: наукова бібліотека РДГУ.

Оприлюднено за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол № 6 від 29 травня 2025 р.)

Редакційна колегія не завжди поділяє точку зору авторів.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2025

ЗМІСТ

Пустовіт Г., Петренко О. Психолого-педагогічні концепти формування національно-культурної «Я-ідентичності» зростаючої особистості у закладах позашкільної освіти	6
Вихрущ А. Методологічна культура здобувачів у закладах вищої освіти	17
Лісова С., Дупак Н. Теоретико-методичні засади формування проєктно-технологічної компетентності майбутніх вчителів технологій у процесі вивчення дисципліни «Технологічний практикум»	31
Пантюк Т., Ревть А., Денисяк Ю., Співак В. Взаємодія сім'ї та освітнього закладу у формуванні правової грамотності та правової свідомості дітей та молоді	43
Пустовіт Г., Білоус В. Кузнєцов О. Детермінація «Я-концепції» у процесі формування майбутнього фахівця як професіонала в закладі вищої освіти	53
Розман І. Впровадження штучного інтелекту для адаптивного навчання у ЗЗСО: виклики та перспективи	64
Smoleń J., Solak A. Praca na roli jako forma kształtowania charakteru	72
Thlusiak-Deliowska A., Androshchuk I., Petrenko O. Profilaktyka przemocy rówieśniczej i bullyingu wśród uczniów szkół ponadpodstawowych	81
Баліка Л., Капральцев Д., Перець В. Педагогічні умови формування компетентностей фахівців у закладах вищої освіти	101
Ваколюк А., Шалівська Ю., Поліщук І. Інтеграція цифрових технологій в освітній процес	111
Гудовсек О., Бричок С. Г. Духовно-мистецька складова освітнього процесу в авторських конфесійних початкових школах Рівненщини	123
Dąbek A. Etyka a sztuczna inteligencja. Sprzeczność czy koherencja?	134
Король А. Особливості мультидисциплінарного підходу у діагностиці та корекції порушень мовлення	143
Кривонос О., Андросчук М. Інтерактивні платформи для вивчення програмування: як школярі 6–11 класів сприймають і використовують онлайн-ресурси	156
Ліннік Ю., Довгалець О. Суспільно-гуманітарні дисципліни як засіб формування професійних і соціальних навичок студентів Рівненської медичної академії	171
Мишкарьова С., Павелків О. Методика навчання математичної освітньої галузі в ЗЗСО: інноваційний контекст	184
Michalak M. Wspólnota solidarności w działalności Janusza Korczaka oraz nagrodzonych przez dzieci Orderem Uśmiechu	194
Петренко С. Концепція дослідження професійної компетентності ІТ-фахівців	211

Сембрат С., Троценко В., Мамітько А., Хадико О. Методологічні особливості навчання техніко-тактичним діям гри в баскетбол молодших підлітків в закладах загальної середньої освіти	220
Снітовська О. Проблема реформування системи вищої освіти у зарубіжжі в українському міждисциплінарному дискурсі	230
Stanek K. Is school a place of stress or experience of students educational burnout?	242
Стельмашук Ж., Гринькова Н. Професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи під час вивчення педагогічних дисциплін	254
Тимчик М., Давидюк В. Теоретичні аспекти формування логістичної компетентності майбутніх тренерів з легкої атлетики у процесі професійної підготовки	263
Тропін Ю. Допінг в спорті: бібліометричний аналіз	271
Trofimchuk V., Gerasymenko O., Soroka T., Symonovych N., Havryshchak H. Analysis of didactic functions of constructing the content of the discipline «basics of modern production technologies in industry»	283
Ціпан Т. Профілактика ризикованої поведінки неповнолітніх в інтернет-просторі	296
Yasnohurska L., Kovaliuk V., Michuda N., Kralia I. On the issues of foreign language teaching methods	306
Кушнір Т. Онлайн-курси неформальної освіти: нові можливості чи освітній спам?	314
Адах В. Зміст професійних компетентностей майбутніх бакалаврів з автоматизації, комп'ютерно-інтегрованих технологій та робототехніки	328
Androszczuk R.-S. Us education policy in 2017-2025: from deregulation to renewal and reform	338
Білецький М. Особливості підготовки інженерів-програмістів в закладах вищої освіти: європейський досвід	352
Даньшин М. Освітнє середовище університету як основа формування лідерських якостей здобувачів вищої освіти	363
Захарченко О. GPT OnlineCorrector як цифровий інструмент формування мовно-літературних компетентностей магістрів української філології	374
Король С. Формування корпоративної культури у майбутніх магістрів банківської справи як педагогічна проблема	383
Кузьмич А. Нормативно-правові засади діяльності авторських шкіл незалежної України	391
Хрснов Д. Розвиток критичного мислення майбутніх магістрів освіти засобами медіатехнологій: результати педагогічного експерименту	402

УДК 373. 5. 04: 316. 62
DOI: [10.35619/pse.vi4.87](https://doi.org/10.35619/pse.vi4.87)

Тетяна ЦІПАН
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0002-1356-2825
e-mail: 23ttss22@ukr.net

ПРОФІЛАКТИКА РИЗИКОВАНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ В ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРІ

Анотація. У статті увага акцентована на факторах ризику, які стають причиною деструктивної поведінки неповнолітніх та визначено шляхи її подолання: контроль дорослими часу, проведеного неповнолітнім в Інтернеті; обмеження доступу до контенту додатків та ігор, що не відповідають віку дитини; встановлення програм батьківського контролю або програм блокування реклами на пристрої неповнолітнього тощо. Схарактеризовано шляхи підвищення результативності захисних факторів: сприяння конструктивному використанню Інтернету; навчання неповнолітніх цифровим компетентностям; розвиток уміння критично ставитися до онлайн-контенту; підвищення психосоціальних навичок; навчання конструктивним способам подолання стресу; участь у діяльності, яка розвиває інтереси або зміцнює позитивні стосунки з людьми найближчого оточення (батьки, однолітки, важливі дорослі тощо).

З'ясовано, що профілактика ризикованої поведінки неповнолітніх в Інтернет-мережі закладами освіти має організовуватися систематично в межах чітко розробленої комплексної програми. Основою для планування такої програми має бути діагностика розвитку ризикованої поведінки серед неповнолітніх, а реалізація профілактичних заходів реалізуватися згідно з такими стратегіями: розвиток психосоціальних компетенцій неповнолітніх; зменшення позитивних очікувань, пов'язаних з використанням Інтернету та грою в цифрові ігри; надання неповнолітнім надійної та адекватної інформації про онлайн-загрози і наслідки ризикованої поведінки, а також інструкцій щодо безпечного користування Інтернетом і захисту від кіберзагроз; навчання принципів користування Інтернетом та способів зниження ризику проблемного використання мережі і впливу загроз; ознайомлення неповнолітніх з інформацією про місця, куди можна звернутися за допомогою, та способами зв'язку з фахівцями, які її надають.

Узагальнено, що профілактичні заходи спрямовані на гарантування безпеки неповнолітніх в інтернет-просторі.

Ключові слова: ризикована поведінка, неповнолітні, інтернет-простір, профілактика, заклад освіти, профілактичні стратегії.

Постановка проблеми. Інтернет є однією із соціальних систем, яка розвивається найшвидше. Щодня збільшується кількість і якість послуг, які надає Інтернет, а також обсяг та швидкість інформаційних потоків, що загалом інтенсифікує ритм життя сучасної людини. Інтернет набув таких якостей, як

масовість, популярність та універсальність через можливість користуватися ним у зручний для кожного час та у будь-якому місці.

Серед його користувачів є люди з різними комунікативними, культурними та соціальними компетенціями, навичками, цілями та потребами, і, нарешті, люди різного віку. Значна кількість серед них це – діти – група, яка особливо вразлива до цифрових загроз, і які сприймають його як невід’ємну частину свого повсякденного життя. Вони проводять багато часу в Інтернеті, переглядаючи фільми, граючи в ігри, шукаючи інформацію, виконуючи домашні завдання, беручи участь у відеоконференціях, спілкуючись з іншими людьми, обговорюючи важливі для них проблеми в чатах, підтримуючи взаємостосунки з близькими та далекими друзями, здійснюють покупки тощо. Ці часто привабливі та цінні для дітей способи проведення часу змушують його домінувати у дитячому житті замість того, щоб доповнювати та урізноманітнити їхню діяльність.

Багатогодинна гра в онлайн-іграх, часте відвідування соціальних мереж, використання будь-якої можливості підключитися до загальнодоступних мереж Інтернету, використання веб-сайтів, програм, сайтів соціальних мереж, призначених для підлітків і дорослих, «доступ до шкідливого контенту, прояви інформаційного насильства в Інтернеті та кіберзалякування, загрози конфіденційності та надмірне використання екранних пристроїв – це лише окремі аспекти, які викликають занепокоєння у батьків, вчителів та інших дорослих. Неякісні інформаційні ресурси загрожують дитині тим, що вона може: ознайомитися з порнографічними матеріалами, ненормативною лексикою, інформацією суїцидального характеру, расистського, ненависницького чи сектантського змісту; отримати недостовірну чи неправдиву інформацію; стати залежною від ігор, комп’ютера, інтернету; спілкуватися з небезпечними людьми - збоченцями, шахраями, гриферами тощо [5].

В умовах воєнного стану в соцмережах збільшується кількість шкідливого для дітей контенту, пов’язаного з війною – жорстокі зображення, сцени насильства, емоційно травмуючі історії людей, які постраждали від війни, відео бойових дій. Це може шокувати дитину, травмувати її психіку та спотворювати уявлення про реальність. Небезпечним є і вплив пропаганди та фейків про війну, які легко поширюються соцмережами. У соцмережах відбувається активізація ботів та тролів, які маніпулюють інформацією та свідомістю користувачів. Діти особливо вразливі до впливу пропаганди [7; 10].

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Проблема впливу Інтернет-ресурсу на виховання дітей, підлітків та молоді перебуває нині у стадії активного дискурсу. Наприклад, Н. Дуняшенко, Д. Ткаченко, О. Габорець, Т. Яким присвятили свої наукові праці проблемі формування інформаційної грамотності у соціальних мережах як важливої складової інформаційної безпеки сучасних дітей; С. Єфіменко, Л. Северина, М. Ткаченко – безпеці неповнолітніх інтернет-

користувачів в умовах воєнного стану; О. Лунгол, П. Торгалло ідентифікували небезпеки в інтернет-просторі та розкрили особливості розвитку стратегій захисту у віртуальному світі; С. Подмазін присвятив свої дослідження проблемі інтернет-залежності дітей та підлітків; Л. Фамілярська схарактеризувала різновиди загроз в освітній онлайн-комунікації.

Незважаючи на наявні дослідження, проблема профілактики ризикованої поведінки дітей та підлітків в інтернет-мережі потребує детального вивчення, адже важливо вміти розпізнавати розлади, пов'язані з надмірною потребою дитини бути онлайн, і знати, як реагувати на їх ризиковану поведінку.

Термін «профілактика» походить від грецького слова *prophylássein*, що означає «запобіжний». У педагогічній науці це поняття пов'язується із попередженням виникнення та/або розвитку небажаної поведінки, умов чи явищ у певної групи індивідів. Суть цих заходів полягає у протидії ризикам і загрозам, які можуть виникнути або стати більш серйозними в майбутньому

Мета статті – висвітлити особливості організації в закладах освіти профілактики ризикованої поведінки неповнолітніх в інтернет-просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з результатами досліджень кафедри превентивної освіти і соціальної політики ЮНЕСКО у партнерстві з «Майкрософт Україна» «кількість дітей віком 10-17 років, які опанували Інтернет, становить 96%, але про те, які ризики існують в мережі і як на них реагувати, знає менше половини. 44% дітей перебувають у потенційній зоні ризику (надають особисту інформацію) і 24,3% вже були у ризикових ситуаціях (ходили на зустріч з віртуальними знайомими). У віковій групі від 15 до 17 років цей показник становить 60,3%; 52% дітей виходять в Інтернет перш за все задля спілкування в соціальних мережах, де вони залишають свій номер телефону (46%) та домашню адресу (36%), а також особисті фото (51%); 6,5% підлітків 15-17 років розповсюджували онлайн особисту інформацію про своїх батьків, серед молодшої групи респондентів 10-11 років цей показник прирівнюється до 1,4%» [2].

Такі дані свідчать про схильність неповнолітніх до прояву ризикованої поведінки в Інтернеті. У цьому контексті важливим завданням закладу освіти, є організація профілактики ризикованої поведінки серед дітей та підлітків з метою створення умов для «безпечного і здорового освітнього середовища, що унеможливорює заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних» [8].

«Ризикована поведінка – це поведінка, у результаті якої з'являється ймовірність виникнення порушення здоров'я чи інших небезпек, як для того, хто так себе поводить, так і для його оточення» [1]. Профілактика ризикованої поведінки неповнолітніх в Інтернет-мережі має організовуватися систематично упродовж навчального року в межах чітко розробленої комплексної програми.

Основою для планування має бути діагностика розвитку ризикованої поведінки серед неповнолітніх. Наскільки дитина сприятлива до загроз і якою мірою залежить від: генетичних, біологічних, психологічних чинників, соціальних, економічних умов, а також різних життєвих ситуацій та подій. Деякі психологічні характеристики неповнолітніх та їх оточення сприяють виникненню ризикованої поведінки, а інші нейтралізують або зменшують ймовірність їх виникнення. У профілактиці їх називають факторами ризику та захисними факторами. Саме профілактика повинна запобігати виникненню ризикованої поведінки шляхом посилення захисних факторів і послаблення факторів ризику.

Фактори ризику – це характеристики, ситуації або умови, які сприяють розвитку ризикованої поведінки, а саме: наявність конфліктів у родині і відсутність належної підтримки з боку батьків; потреба у налагодженні позитивних взаємостосунків; імпульсивність і схильність до ризику; низька самооцінка; відсутність мотивації до навчання (звідси й негативне ставлення до навчання); несформована здатність справлятися зі стресом або важкими емоціями; нестабільний психічний стан, пов'язаний насамперед із розладами поведінки; тривога, сором'язливість; психомоторна гіперактивність; неналежний контроль за поведінкою дитини в Інтернеті; порушення у функціонуванні сім'ї та недоліки у стосунках між батьками та дітьми [6; 9].

Зниження впливу факторів ризику відбувається шляхом контролю дорослими часу, проведеного дитиною в Інтернеті, обмеження доступу до контенту, додатків та ігор, які не відповідають віку дитини, встановленні програм батьківського контролю або програм блокування реклами на пристрої дитини.

У сучасній профілактиці домінуючим підходом є так звана позитивна профілактика, яка не зосереджена на усуненні самих загроз з тієї простої причини, що їх повне усунення неможливе, а точніше спрямована на зміцнення захисних факторів, які роблять неповнолітніх більш стійкими до загроз. Зазначимо, що вибір профілактичних дій і концепцій повинен бути адаптований до віку користувачів. Усунення загроз може бути ефективним у випадку з найменшими дітьми, але це не спрацює для підлітків, які мають повну самостійність у доступі до Інтернету та способах його використання.

Фактори захисту – це характеристики, ситуації або умови, які підвищують опірність індивіда факторам ризику. Їх можна класифікувати як: сформованість позитивних взаємостосунків з батьками/опікунами, однолітками, сусідами, важливими для дитини людьми в найближчому оточуючому середовищі; постійний батьківський контроль; участь батьків у житті дитини та міцні сімейні зв'язки; чіткі правила та стандарти поведінки; відчуття довіри та підтримки; індивідуальні особливості та властивості дитини (наприклад, комунікабельність і врівноважений темперамент); сформований позитивний образ себе; якість

освіти (наприклад, сприятливий шкільний клімат, висока якість навчання); наявність ресурсів позасімейного соціального середовища та місця проживання (підтримка сусідів, громади, однолітків, організована позакласна діяльність, можливість завжди отримати допомогу) [6; 9].

Підвищенню результативності факторів захисту сприяє: конструктивне використання Інтернету; навчання цифровим компетентностям; розвиток умінь критично ставитися до онлайн-контенту; підвищення психосоціальних навичок дітей; навчання конструктивним способам подолання стресу; участь у діяльності, яка розвиває інтереси або зміцнює позитивні стосунки з людьми з найближчого оточення (батьки, однолітки, важливі дорослі).

Вплив факторів ризику та захисних факторів залежить від вікових особливостей дитини і від виду ризикованої поведінки. Наприклад, факторами ризику розвитку інтернет-залежності у підлітків будуть здебільшого дефіцит психосоціальних навичок та відчуття самотності, тим часом як у групі дітей молодшого шкільного віку – надто раннє оволодіння новими інтернет-технологіями та неадекватними практиками батьків щодо забезпечення дітей електронними гаджетами.

Тому ефективні дії у випадку з підлітками охоплюватимуть, наприклад, навчання психосоціальним навичкам, покращення компетенцій у налагодженні позитивних стосунків з однолітками та інтеграції з класом, а у випадку з дітьми молодшого шкільного віку – навчання батьків правил використання дітьми технологій, підвищення їхніх батьківських компетенцій та моніторинг часу, який дитина проводить перед екраном. Ці закономірності повинні бути враховані при плануванні профілактичних заходів.

Велике значення також має вибір того, коли починати обговорювати питання, пов'язані з конкретною загрозою. Занадто пізнє вжиття профілактичних заходів буде неефективним, але й обговорення певних загроз занадто рано може мати ефект, протилежний очікуваному.

Тому, плануючи запобіжні заходи з профілактики ризикованої онлайн-поведінки неповнолітніх в Інтернеті, класний керівник спільно з психологом, заступником директора з виховної роботи мають враховувати низку таких чинників:

1. Виникненню яких проблем передбачається запобігти?
2. Що спонукає дітей до прояву ними ризикованої онлайн-поведінки в Інтернеті? Чим це їм загрожує ?
3. Чи чітко визначені цілі профілактики? Чи відповідають вони виявленій проблемі? Чи реально їх досягти?
4. Хто має бути в цільовій групі? Лише неповнолітні чи також їхні батьки та вчителі?
5. Що слід зробити для досягнення очікуваних цілей? Чи відповідає вид діяльності цілям та особливостям цільової групи?

6. Яким чином будуть реалізовуватися заплановані заходи? Які стратегії будуть застосовуватися? Які з відомих стратегій профілактики будуть відповідати цілям і цільовій аудиторії (інформування, формування навчальних навичок, обізнаність з нормами поведінки в інтернет-мережі, створення сприятливого клімату в закладі освіти, наставництво, робота з батьками, конструктивна діяльність)? Чи реально забезпечити необхідну інтенсивність діяльності відповідно до рекомендованих стандартів ефективності (використання серії структурованих занять, систематичність і послідовність)?

7. Чи адаптовані форми і методи до потреб цільової аудиторії? Чи відповідають обрані методи критеріям ефективності? Чи сприятимуть вони активному набуттю неповнолітніми необхідних компетенцій?

8. Як перевірятимуться отримані результати? За якими критеріями вони будуть оцінюватися?

Профілактика зазвичай використовує кілька різних превентивних стратегій одночасно, і стратегія, яку обирає класний керівник, залежить від групи, на яку спрямована діяльність, і від проблеми, яку слід вирішити. У роботі з неповнолітніми в контексті профілактики ризикованої поведінки особливо ефективними вважаються такі стратегії:

- підвищення обізнаності про використання цифрових технологій у соціальному житті для спілкування з іншими, створення та використання цифрового контенту у безпечний та відповідальний спосіб, що своєю чергою передбачає: розуміння дітьми і підлітками прав і обов'язків, пов'язаних з діяльністю в Інтернеті, принципів поваги до прав інших користувачів у мережі, формування звичок, пов'язаних з конфіденційністю, знання про онлайн-зображення та цифрові сліди, наслідки публічного обміну матеріалами, навчання критичного ставлення до вмісту, знайденого в мережі, тощо;

- розвиток психосоціальних навичок, важливих для протидії загрозам і ризикованій поведінці в Інтернеті, зокрема: стійкість до цифрових загроз, проактивні стратегії подолання небезпечних ситуацій в Інтернеті, подолання складних емоцій і стресу, здатність адекватно реагувати на дії агресорів, дотримання правил мережевого етикету та спілкування з іншими користувачами, усвідомлення обмежень як наслідку опосередкованого спілкування і співпраці, прийняття рішень, вирішення проблем тощо. Наприклад, інформаційна стратегія (передача знань) буде мати велике значення в превентивних заходах, спрямованих на захист від інтернет-шахрайства або захист конфіденційності, оскільки володіння практичними знаннями про типи загроз і способи убезпечення від них є за цих умов важливим фактором захисту від небезпек в Інтернеті. Однак це не спрацює у випадку надмірного використання Інтернету чи цифрових ігор. Тому недостатньо лише ознайомити дітей з інформацією про симптоми адиктивної поведінки і не завадить настановитися на такі види загроз.

Причиною розвитку залежності є не брак знань, а відсутність здатності по-іншому впоратися з нудьгою, самотністю чи стресом.

У контексті обраних стратегій варто також зосередитися на кореляційній парадигмі у таких аспектах:

- підвищення обізнаності та інформованості про ризиковану онлайн-поведінку неповнолітніх, яка є шкідливою для їхнього психічного та/або фізичного здоров'я, як-от: кіберзалякування, культи та онлайн-маніпуляції, онлайн-порнографія, небезпечні контакти з людьми, секстинг, порушення конфіденційності тощо;

- розвиток психосоціальних компетенцій дітей та освітніх компетенцій батьків/опікунів; зменшення позитивних очікувань, пов'язаних з Інтернетом, і ставлення до нього як до втечі від проблем та легкого джерела задоволення, підвищення самоконтролю, пов'язаного з використанням пристроїв; розвиток навичок тайм-менеджменту, планування та організації вільного часу, впровадження принципів цифрової гігієни, піклування про баланс онлайн-офлайн;

- підвищення обізнаності про загрози кібербезпеки, надання знань про типи кіберзлочинів, способи захисту від кібератак (наприклад, пароль, використання мереж Wi-Fi, додатки), зосереджуючись на таких питаннях, як безпека даних, фінансові операції, онлайн-покупки, продажі, використання програм і порталів тощо в профілактичних програмах;

- надання неповнолітнім інформації про місця, куди можна звернутися за допомогою, та способи зв'язку з людьми, які її надають; надання знань про те, як повідомляти про серйозні інциденти дорослим із найближчого оточення (батьки, вчителі); розвиток навичок використання підтримки однолітків та надання такої підтримки іншим; виявлення та повідомлення про критичні інциденти в Інтернеті; поширення інформації про випадки втручання в заклади освіти. Цьому певною мірою сприяє веб-сайт «Онляндія – безпечна веб-країна» (www.onlandia.org.ua), на якому «представлено матеріали для дітей, їхніх батьків та вчителів: інтерактивні ігрові сценарії, короткі тести, готові плани занять, завдяки яким діти і дорослі зможуть оволодіти основами безпечної роботи в Інтернеті за допомогою тренерів-волонтерів» [3].

Профілактичні заходи спрямовані на формування безпечної поведінки неповнолітніх в інтернет-просторі з одночасним визнанням його гідності і системи цінностей.

В організації превенції ризикованої поведінки неповнолітніми слід враховувати потенційні можливості вчителів, які будуть реалізовувати програму профілактики у сфері цифрової безпеки: знання способів використання Інтернету та цифрових пристроїв неповнолітніми; знання видів загроз в Інтернеті; цифрові компетенції у використанні нових технологій, у тому числі в освітньому процесі; уміння моделювати безпечне та позитивне використання Інтернету та цифрових

технологій у роботі з неповнолітніми; знання методів превентивної роботи з дітьми та підлітками; дотримання етичних стандартів і професійних принципів, зокрема: повага до суб'єктності учасників діяльності (завдяки отриманню їх згоди на участь у діяльності, повага до їх гідності та індивідуальності), захист приватного життя тощо.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Нині Інтернет є невід'ємною частиною соціального життя, а для переважної більшості його користувачів - необхідним робочим інструментом, оскільки забезпечує практично необмежений доступ до різноманітних ресурсів з метою отримання потрібної інформації, сприяє реалізації різних форм міжособистісного спілкування. Водночас інтернет є джерелом і місцем розваг та розширенням інтересів, простором для вираження емоцій, встановлення та вибудовування соціальних стосунків, створення свого іміджу, що теж є підґрунтям для розвитку ризикованої поведінки, особливо для неповнолітніх. Тому систематична профілактична робота, спрямована на підвищення обізнаності неповнолітніх про загрози, які створює інтернет-простір, та впровадження ефективних методів захисту від цих загроз, є важливою ділянкою роботи закладу освіти з формування у неповнолітніх позитивної поведінки в інтернет-просторі.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у висвітленні проблеми встановлення батьківського контролю для формування в дітей культури безпечної поведінки в інтернет-просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко Т. Ф., Кушнар'ова С. В. Ризикована поведінка: посібник. Вінниця: ТОВ «Фірма «Планер», 2013. 172 с.
2. Більше половини дітей, які користуються Інтернетом, нічого не знають про ризики в мережі. URL: https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/Anonces/safe_internet_day/about_onlandia.pdf (дата звернення: 13.03.2025).
3. Безпека дітей в Інтернеті: попередження, освіта, взаємодія: збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 05-09 лютого 2024 року. (2024). / уклад. С.М. Єфіменко; за заг. ред. Г.В.Скрипки. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2024. 140 с.
4. Безпека дітей у цифровому світі. Урядовий контактний центр: вебсайт. URL: <https://ukc.gov.ua/bezpeka-ditej-u-tsyfrovomu-sviti/> (дата звернення: 31.03.2025).
5. Безпека дитини в інформаційному просторі. URL: <https://dnz72.dnz.in.ua/sites/dnz72.dnz.in.ua/files/inline-files/bezpeka-ditini-v-informaciyному-prostori.pdf> (дата звернення 13.03.2025).
6. Данілова А. П. Ризикована поведінка старшокласників у сфері інтернет-спілкування як соціально-педагогічна проблема. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Збірник наукових праць. 2015. Вип. 19. С. 194-203. URL: <https://zbirnyk.ipv.org.ua/ua/arkhiv-vipuskiv/product/view/10/254> (дата звернення: 13.03.2025).
7. Інформаційна безпека під час війни: покрокова інструкція для дітей. Освіторія : вебсайт. URL: <https://osvitoria.media/opinions/informatsijna-bezpeka-pid-chas-vijny-pokroкова-instruktsiya-dlya-ditej/> (дата звернення: 31.03.2025).

8. Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text> (дата звернення: 31.03.2025).

9. Проблеми впровадження культури безпеки в Україні. Аналітична доповідь (2012). Київ: НІСД. 17 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2012-09/kultura_bezp-1bcf6.pdf (дата звернення: 31.03.2025).

10. Северина Любов. Соцмережі та війна: як уберегти дітей від небезпеки. URL: <https://drive.google.com/file/d/1IyUXkuW0c6ZPopyLONLCghnVUsNz6ZD6/view> (дата звернення: 31.03.2025).

REFERENCES

1. Aliexsieienko T. F., Kushnarova S. V. *Ryzikovana povedinka : posibnyk [Risky Behavior: a Guide]*. Vinnytsia: TOV «Firma «Planer». 2013. 172 s. [in Ukrainian]

2. Bilshе polovyny ditei, yaki korystuiutsia Internetom, nichoho ne znaiut pro ryzyky v merezhi [More Than Half of Children Who Use The Internet Know Nothing About The Risks Online]. URL: https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/Anonces/safe_internet_day/about_onlandia.pdf (data zvernennia: 13.03.2025). [in Ukrainian]

3. Bezpeka ditei v Interneti: poperedzhennia, osvita, vzaiemodiia. [Child Safety Online: Warning, Education, Interaction]: zbirnyk materialiv III Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, m. Kropyvnytskyi, 05-09 liutoho 2024 roku. (2024). / uklad. S.M. Yefimenko; za zah. red. H.V.Skrypky. Kropyvnytskyi: KZ «KOIPPO imeni Vasylia Sukhomlynskoho». 2024. 140 s. [in Ukrainian]

4. Bezpeka ditei u tsyfrovomu sviti. Uriadovi kontaktnyi tsentr : vebсайт [Child Safety in the Digital World. Government Contact Center: website]. URL: <https://ukc.gov.ua/bezpeka-ditej-u-tsifrovomu-sviti/> (data zvernennia: 13.03.2025). [in Ukrainian]

5. Bezpeka dytyny v informatsiinomu prostori [Child Safety In The Information Space]. URL: <https://dnz72.dnz.in.ua/sites/dnz72.dnz.in.ua/files/inline-files/bezpeka-ditini-v-informaciynomu-prostori.pdf> (data zvernennia: 13.03.2025). [in Ukrainian]

6. Danilova A. P. *Ryzikovana povedinka starshoklasnykiv u sferi internet-spilkuvannia yak sotsialno-pedahohichna problema [Risky Behavior of High School Students In The Field of Internet Communication as a Socio-Pedagogical Problem]*. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: Zbirnyk naukovykh prats*. 2015. Vyp. 19. S. 194 203. URL: <https://zbirnyk.ipv.org.ua/ua/arkhiv-vipuskiv/product/view/10/254> (data zvernennia: 13.03.2025). [in Ukrainian]

7. Informatsiina bezpeka pid chas viiny: pokrokovа instruktсиia dlia ditei. Osvitoriia : vebсайт [Information Security During War: A Step-by-Step Guide for Children. Osvitoria: website]. URL: <https://osvitoria.media/opinions/informatsijna-bezpeka-pid-chas-vijny-pokrokovа-instruktsiya-dlya-ditej/> (data zvernennia: 31.03.2025). [in Ukrainian]

8. Natsionalna stratehiia rozbudovy bezpechnoho i zdorovoho osvitnoho seredovyscha u novii ukrainskii shkoli [National Strategy For Building a Safe And Healthy Educational Environment in The New Ukrainian School]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text> (data zvernennia: 31.03.2025). [in Ukrainian]

9. Problemy vprovadzhennia kultury bezpeky v Ukraini. Analitychna dopovid (2012). [Problems of Implementing a Safety Culture in Ukraine. Analytical Report]. Kyiv: NISD. 17 s. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2012-09/kultura_bezp-1bcf6.pdf (data zvernennia: 31.03.2025). [in Ukrainian]

10. Severyna Liubov. Sotsmerezhi ta viina: yak uberehty ditei vid nebezpeky [Social Media and War: How To Protect Children from Danger]. URL: <https://drive.google.com/file/d/1IyUXkuW0c6ZPopyLONLCghnVUsNz6ZD6/view> (data zvernennia: 13.03.2025). [in Ukrainian]

PREVENTION OF RISKY BEHAVIOR AMONG MINORS IN THE INTERNET SPACE

Tetiana TSIPAN

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the
Theory and Methods of Education Department,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0002-1356-2825
e-mail: 23ttss22@ukr.net

Abstract. The article focuses on risk factors that cause risky online behavior among minors and identifies ways to overcome it: adult control of the time spent by the child on the Internet, restriction of access to content, applications and games that are not appropriate for the child's age, installation of parental control programs or ad blocking programs on the child's device, etc. There were described the ways to increase the effectiveness of protective factors: promoting the constructive use of the Internet by minors; teaching digital competences; developing the ability to be critical of online content; improving the psychosocial skills of minors; teaching them constructive ways to cope with stress; participating in activities that develop interests or strengthen positive relationships with people in their immediate environment (parents, peers, important adults, etc.).

It was found that the prevention of risky online behavior of minors on the Internet by educational institutions should be organized systematically within the framework of a clearly developed comprehensive program. The basis for planning should be diagnostics of the development of risky behavior among minors, and the implementation of preventive measures should be implemented according to the strategy: developing the psychosocial competencies of minors; reducing positive expectations associated with using the Internet and playing digital games; providing minors with reliable and adequate information about online threats and the consequences of risky behavior, providing instructions on safe Internet use and protection against cyber threats; teaching children about the principles of using the Internet and ways to reduce the risk of problematic Internet use and exposure to threats; providing minors with information about where to go for help and how to contact people who provide it.

It is summarized that preventive measures should ensure the safety of minors, not to harm, offend, or violate the dignity of a minor or his or her value system.

Keywords: risky behavior, minors, Internet space, prevention, educational institution, preventive strategies.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2025 р.

Електронне науково-методичне видання

Педагогічна наука і освіта XXI століття

Науково-методичний журнал

Випуск 4

Упорядники:

**проф. Пустовіт Г. П., проф. Петренко О. Б., доц. Ціпан Т. С.,
доц. Баліка Л. М., Бабяр А. А.**

Науково-бібліографічне редагування:
наукова бібліотека РДГУ

Суб'єкти у сфері друкованих медіа:
Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Степана Бандери, 12, м. Рівне, 33014, Україна;
тел.: (0362) 62-03-56
email: rectorat@rshu.edu.ua

Рекомендовано до оприлюднення 29.05.2025 р.
Ум. друк. арк 28,60.

П 24 Педагогічна наука і освіта XXI століття: науково-методичний журнал. Вип. 4. / М-во освіти і науки України, Рівнен. держ. гуманіт. ун-т; упоряд.: Г. П. Пустовіт; ред. кол.: Г. П. Пустовіт, Н. О. Остапчук та ін. Рівне: РДГУ, 2025. 422 с.

УДК 37: 001 «20»

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2025